

Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми економіки та фінансів» (Буковель-Україна) 21-24 березня 2016 року, I том / Фінансово-економічна наукова рада, 2016. – С.90-94.

13. Білорус О.Г. Відтворювальна еволюція та структурна трансформація глобального капіталу // Фінанси України. – Київ, 2015. – № 11. – С. 7-21.

14. Piketty T. Capital in the Twenty-First Century / Т. Piketty – Paris 2014, – 685 p.

Лавриненко Володимир Миколайович

*к.е.н., доцент кафедри історії та теорії господарства
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»*

«Маркс – це економіст, який володів
гострим історичним чуттям»
Ф. Бродель

ІСТОРИКО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ НАУКОВОЇ СПАДЩИНИ КАРЛА МАРКСА

Теорії минулого важливі, коли в них є запити сучасності. Роль наукової спадщини марксизму в ХХІ ст. залишається дієвою для осмислення та формування сучасного економічного мислення вільного від стереотипів і догматизму притаманному радянському тлумаченню цього вчення. Під кутом зору сучасної економічної науки до марксистської економічної теорії відносяться дослідження тих економістів, методологія та підходи яких спираються на творчість Карла Маркса. Економісти-марксистичні є прихильниками ідеї того, що капіталістична система по суті є внутрішньо суперечливою, а теорія її еволюції засвідчує про неминучість її краху. Ключову ідею цієї системи складає протиріччя між капіталом і працею. Конфлікт між сторонами цього протиріччя впливає на всі аспекти розвитку капіталістичної системи – від специфічних

форм технологій та етики капіталізму до історичних форм державної економічної політики.

У відповідності до марксистської теорії процес накопичення капіталу – двигун капіталістичної системи, потужність якого зменшується з ростом органічної будови капіталу, що пов'язане із зниженням норми прибутку, підвищенням ступеня експлуатації праці, витісненням робітників з виробництва, збільшенням армії безробітних, погіршенням життєвих умов пролетаріату. В своєму дослідженні Маркс розглядав тенденцію до зниження норми прибутку як *історичне* явище. В першому томі «Капіталу» характеризуючи історичну та економічну особливість капіталізму він відмічав: «Нагромадження заради нагромадження, виробництво заради виробництва – цією формулою класична політична економія виразила історичне покликання буржуазного періоду» [3, с. 164-165]. Маркс-революціонер дотримувався погляду, що його теорія реалізується в горизонтах майбутнього суспільства повстанням пролетаріату як класу, і він очікував виходу цього класу на панівне становище у суспільстві. Хоча концепція нагромадження капіталу, розроблена Марксом-економістом, не знайшла цілковитого підтвердження в подальшому розвитку капіталістичних суспільств, в яких сформувалися інституційні запобіжники вирішення протиріччя між капіталом і працею, але вона сприяла створенню цілісної та дієвої теорії нагромадження капіталу яка була в подальшому розроблена представниками немарксистських напрямків економічної думки.

Науково-політична діяльність К.Маркса відбувалася в період ХІХ ст., яке за висловом відомого французького філософа та історика М.Фуко, було *століттям історії*. Маркс як історик, застосовуючи історичний підхід, акцентував увагу на науковому розумінні історії яку він називав матеріалістичною і яка поривала з ідеалістичним розумінням історії та емпіричною історіографією, предметом якої було переважно зібрання чи опис історичних фактів та подій. Як економіст, К.Маркс приділяв особливу роль теорії матеріального виробництва та «*економічному історизму*» (К.Поппер) в дослідженнях буржуазного суспільства.

Економічна спадщина К. Маркса: погляд через призму століть

Застосовуючи історичний підхід, Маркс виокремлював по суті дві стратегії дослідження в політичній економії та економічній історії. Перша передбачала, що джерелом систематичної рефлексії над минулим економічним життям вважається історизація політекономії, а друга стратегія вбачала нові джерела економічної історії у розширенні та поглибленні її наукового поля дослідження. Ця остання тенденція пов'язана із процесом відмови від фактографічної, ідеографічної та описової історії на користь роз'яснюючої історичної науки. Зростання ролі історичної складової яке спостерігається в економічних дослідженнях проблем вітчизняної [2] та світової історії економіки та економічної думки [4], яскраво висвітлює тезу про залежність історичного знання та соціальної реальності минулого та сучасності. Включення історії до економічної науки, – відмічає відомий польський історик В. Влосек, – дозволяє подати економічні явища не лише у статичному описі (винятково синхроністично), але і сприяє унаочненню їхньої сутності – також у діахронії, в своєрідній динаміці [1, с. 85].

Історичний метод Маркса був спрямований на часову перспективу минулого і дозволив аналізувати ранні стадії господарського розвитку, які передують і впливають на економічну сучасність. Стосовно економічної науки він був покликаний довести, що її категорії та поняття не є абсолютною істиною на всі часи. Маркс захищав тезу, що економіка є наукою історичною. Її закони та категорії є дотичними тільки до тієї стадії господарського виробництва, до якої вони належать. Такі категорії, як-от прибуток, заробітна плата і рента, є «теоретичними виразами, абстракціями соціальних відношень виробництва». В них так само мало вічного, як і в тих відношеннях, які вони відображають.

Аналізуючи теорію марксизму у її соціологічній, історичній та економічній складових, Й. Шумпетер звертав увагу на те, що внаслідок спроби сформувати «величну логіку історичної реальності» Маркс розкриває своє бачення *економічної інтерпретації історії*. В ньому відсутнє твердження про те, що діяльність індивідів і соціальних груп цілком чи здебільшого детермінується *економічними мотивами* (в цьому відношенні Маркса вперто не розуміли – відмічає

Шумпетер). Навпаки в його теорії міститься пояснення ролі та механізму *неекономічних мотивів* та аналіз відображення соціальної реальності у свідомості людей [5, с.25-26]. По суті у дослідженнях Маркса застосовуються основи інституційного аналізу.

Хибним тлумаченням положення про економічну інтерпретацію історії, Шумпетер вважає, і віднесення її лише до матеріалістичної інтерпретації (навіть якщо Маркс сам називав її так!). У своїх спробах пояснити історичний процес Маркс використовував засоби емпіричної науки, а його теорія зводилась до таких двох понять: **по-перше**, форми чи умови виробництва є визначальними чинниками для соціальних структур, які, своєю чергою породжують соціальні дії та цивілізації; **по-друге**, форми виробництва мають свою власну логіку і змінюються у відповідності з внутрішньою необхідністю, щоб шляхом власного функціонування створити своїх наступників [5, с. 26]. Саме діалектичний зв'язок форм виробництва і соціальних дій та цивілізаційних умов розвитку історично окреслених суспільств визначають теоретичну роль марксистської концепції економічної інтерпретації історії в пізнанні та поясненні історії господарського розвитку.

Життєвий шлях К.Маркса – це діяльність *людини, політика*, геніального *вченого*, теорія якого була спрямована на пояснення та зміни історичного процесу розвитку людства. Вона мала практичні наслідки своєї реалізації (в різних формах її інтерпретації) у значній кількості країн світу. Сучасні запити до марксизму, як наукової теорії визначають те, що деякі важливі складові історичної долі капіталістичного устрою суспільства, окреслені К.Марксом, не витримали перевірки практичним розвитком капіталістичного суспільства у ХХ та початку ХХІ ст., проте, як інтелектуальний проект, ідеї та логіка марксизму залишаються дієвим засобом аналізу методологічних та теоретичних проблем сучасної економічної науки.

1. Вжосек В. Історія-Культура-Метафора. Постання неокласичної історіографії; Про історичне мислення / Войцех Вжосек ; [пер. з польськ.]. – К. : Ніка-Центр, 2012. – 296 с.

Економічна спадщина К. Маркса: погляд через призму століть

2. 4. Корнійчук Л. Я. Історія економічної думки України: Навч. посібник. / Л. Я. Корнійчук. – К. : КНЕУ, 2004. – 431 с.
3. Маркс К. Капітал. Критика політичної економії // К.Маркс і Ф.Енгельс. Твори / Переклад з другого рос. видання. – К.: Держполітвидав УРСР, 1963. – Т. 23. – 847 с
4. Шумпетер, И. Десять великих економістів от Маркса до Кейнса [Текст] / пер. с англ. Н.В. Автономовой, И. М.Осадчей, Н.А. Розинской; под науч. ред. В.С. Автономова. М.: Изд. Института Гайдара, 2011. – 416с.
5. Шумпетер, Йозеф А. Капіталізм, соціалізм і демократія / Йозеф Шумпетер ; [пер. з англ.]. – К.: Основи, 1995. – 528 с.

Тимченко Юлія Вікторівна

*к.е.н., доцент кафедри історії та теорії господарства
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»*

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНОЇ НЕРІВНОСТІ У ПОГЛЯДАХ К.МАРКСА ТА ЇЇ АКТУАЛЬНІСТЬ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Протягом усієї історії людства питання соціальної нерівності було актуальним. Актуальним воно залишається і для нашого сьогодення. Адже, у будь-якому суспільстві існують соціальні групи, які різняться за своїм становищем у системі соціальних зв'язків, тобто соціальна нерівність існувала завжди. Вона була й буде у будь-якому суспільстві. Але за наявності малої кількості багатих людей і переважної кількості бідних (як це характерно для сучасної України) можливості досягнення достойного рівня життя для останніх стають ще більш проблематичними. Така ситуація завжди створювала велике соціальне напруження.

Першим дослідником, хто створив наукову концепцію соціальної нерівності, був Карл Маркс, що розробив знамениту теорію класів.